

ФОРМИ ТА НАПРЯМИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕХАНІЗМУ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ДЕРЖАВ У БОРОТБІ З КОРУПЦІЄЮ: ОНТОЛОГІЧНІ ТА ПРАКСІОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ

FORMS AND DIRECTIONS OF PROCEDURAL PROVISION OF THE MECHANISM OF INTERNATIONAL COOPERATION OF STATES IN THE FIGHT AGAINST CORRUPTION: ONTOLOGICAL AND PRAXIOLOGICAL PROBLEMS

Волошин Ю.О., д.ю.н., Заслужений юрист України,
професор кафедри міжнародного та європейського права
Державний університет «Київський авіаційний інститут»

Зимовець А.В., к.ю.н., докторант
кафедри міжнародного та європейського права
Державний університет «Київський авіаційний інститут»

Корупція являє собою глобальну проблему, яка підриває економічний розвиток, політичну стабільність і суспільну довіру. Міжнародні механізми та процедури відіграють ключову роль у боротьбі з корупцією, надаючи рамки для співпраці, стандартизації та правозастосування на транснаціональному рівні.

У статті розглянуто основні міжнародні механізми та процедури міжнародного співробітництва у галузі боротьби з корупцією, окреслено ключові сфери міжнародного співробітництва в сфері боротьби з корупцією, а саме: впровадження превентивних заходів, необхідність попередження корупції через підвищення прозорості та підзвітності в державному апараті, сприяння доброчесності в органах державної влади, прозорість та відкритість державних закупівель, розробку, уніфікацію та нормативне закріплення кодексів поведінки для державних службовців; криміналізацію у національних правових системах широкого спектру корупційних злочинів, усунення проблем, що перешкоджають реалізації протидії корупції у правозастосуванні; уніфікації процедур видачі правопорушників в рамках взаємної правової допомоги в розслідуваннях та судових переслідуваннях; координація між країнами для відстеження транзакцій в різних формах, в тому числі, в цифровому середовищі, розробку уніфікованих правил регулювання операцій з віртуальними активами, удосконалення технічної допомоги та обміну інформацією між країнами щодо цифрових активів, як специфічного елементу фінансових систем.

Особливий акцент зроблено на Конвенції ООН проти корупції (UNCAC) схваленої Генеральною Асамблеєю ООН у 2003 році (набрала юридичної чинності у 2005 році), як на єдиному юридично обов'язковому універсальному антикорупційному документі, ратифікованому майже всіма членами ООН. Аналізуються її структура, реалізація та вплив на глобальні антикорупційні зусилля.

Ключові слова: міжнародне співробітництво, боротьба з корупцією, протидія корупції, процедурні механізми боротьби проти корупції.

Corruption is a global problem that undermines economic development, political stability, and public trust. International mechanisms and procedures play a key role in combating corruption, providing a framework for cooperation, standardization, and law enforcement at the transnational level.

The article examines the main international mechanisms and procedures for international cooperation in the fight against corruption, outlining key areas of international cooperation in the fight against corruption, namely: the implementation of preventive measures, the need to prevent corruption through increased transparency and accountability in the public sector, promoting integrity in public authorities, transparency and openness of public procurement, development, unification and normative consolidation of codes of conduct for civil servants; criminalization in national legal systems of a wide range of corruption crimes, eliminating problems that impede the implementation of anti-corruption measures in law enforcement; unification of procedures for the extradition of offenders within the framework of mutual legal assistance in investigations and prosecutions; coordination between countries to track transactions in various forms, including in the digital environment, the development of unified rules for regulating virtual asset transactions, improvement of technical assistance and information exchange between countries regarding digital assets as a specific element of financial systems.

Particular emphasis is placed on the UN Convention against Corruption (UNCAC) adopted by the UN General Assembly in 2003 (came into force in 2005) as the only legally binding universal anti-corruption document ratified by almost all UN members. Its structure, implementation, and impact on global anti-corruption efforts are analyzed.

Key words: international cooperation, combating corruption, anti-corruption, procedural mechanisms for combating corruption.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема тиці міжнародного співробітництва у протидії корупції, пошуку моделей та розробці як міжнародних, так і національних механізмів її подолання завжди займали і займають належне місце у наукових дослідженнях. Різні аспекти вивчення та розв'язання цієї проблеми висвітлено у працях В. Авер'янова, О. Андрійко, О. Бандурки, А. Гайдука, В. Гарашчука, В. Гіжевського, Р. Калюжного, М. Камлика, В. Марчука, М. Мельника, Є. Невмержицького, О. Негодченка, С. Рогульського. Окремо слід виділити праці останніх років таких вчених, як І.С. Нуруллаєв, Б.М. Головін, В.В. Бєлєвцева, О.В. Клок, С.Ю. Лукашевич, В.В. Мартиновський, В.Я. Настюк, М.В. Романов, М.І. Хавронюк, О.М. Шевчук, Д.О. Гарбазей, у яких висвітлюється сучасний стан справ у сфері запобігання корупції.

Мета статті – охарактеризувати сучасний стан та основні проблеми міжнародно-правового співробітництва в галузі боротьби з корупцією, а також окремих аспектів міжнародно-правових стандартів щодо визначення міжна-

родних процедур та механізмів попередження та протидії корупції.

Виклад основного матеріалу. Міжнародна взаємодія у сфері протидії корупції сьогодні видається найбільш пріоритетним аспектом боротьби з цим злом. Щодо нових видів корупції – міжнародної та транснаціональної, то цей напрям є ключовим і єдиним можливим. Така ситуація викликана тим фактом, що корупція, як і інші види злочинності, давно переступила державні кордони. Водночас, інструменти боротьби з цим явищем здебільшого залишаються національними. Швидкість розвитку міжнародної співпраці, об'єднання держав у боротьбі з корупцією суттєво відростає від процесів інтернаціоналізації корупції.

Корупція, розуміється як використання службового становища в особистих інтересах, є масштабною та багатогранною проблемою, що поширилася всюди на земній кулі. Вона виражається в різних видах: у формі хабарництва, розкрадань, зловживання впливом та посадовими повноваженнями. Її руйнівні наслідки охоплюють еко-

номічний розвиток, систему управління та рівень довіри в суспільстві. З огляду на глобальний розмах корупції, протидія їй потребує узгоджених дій на міжнародному рівні. Ці заходи включають юридичні, організаційні та спільні інструменти, орієнтовані на запобігання, виявлення та засудження корупційних проявів. Серед інших виділяється Конвенція ООН проти корупції (UNCAC) – найбільш об'ємний і загальновизнаний всесвітній інструмент. [1]

Міжнародна взаємодія – це злагоджена діяльність, залучення до спільних проєктів, що стосуються відносин між різними націями, країнами, галузь зовнішньої політики. Відповідно до Статуту ООН (1945 р.) [2], Декларації про принципи міжнародного права (1970 р.) [3], Заключного акту Наради з безпеки та співробітництва в Європі (1975 р.) [4], усі держави зобов'язані підтримувати та розвивати співробітництво між собою, керуючись цілями та принципами Статуту ООН, іншими міжнародно-правовими актами та взятими на себе зобов'язаннями.

Історично взаємодія країн на світовій арені у сфері боротьби зі злочинністю визначалася особливостями злочинних діянь, які створювали загрозу для всього світу. Необхідність у правовій допомозі між державами посилювалася пропорційно збільшенню масштабів міжнародної злочинності, що завдала шкоди інтересам двох або більшої кількості країн. Найраніші двосторонні угоди про екстрадицію злочинців зафіксовані ще за часів рабовласницьких держав. У 1815 році Віденський конгрес схвалив Декларацію про протидію рабству і работоргівлі [5]. Після цього, у XIX та XX століттях, були прийняті міжнародно-правові документи, спрямовані на боротьбу з торгівлею жінками для розпусти, припинення фальшивомонетництва, піратства, міжнародного тероризму та іншого. У поточний період область цієї співпраці розширюється відповідно до процесу інтернаціоналізації злочинності та трансформації специфіки окремих її різновидів. Найбільш серйозні побоювання викликають такі види транснаціональної злочинності, як тероризм, легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом, торгівля людьми, міжнародний наркобізнес, корупція.

Боротьба з корупцією сьогодні – один із пріоритетів міжнародної взаємодії у справі протидії злочинності. За останні десять років зафіксовано значний прогрес: прийнято численні міжнародні конвенції, розробляються глобальні та регіональні програми й декларації, цілком присвячені боротьбі з цим явищем.

Активізація зусиль світової спільноти зі створення спільної антикорупційної політики продиктована економічною глобалізацією, а також якісно новим рівнем поширення корупції у світовому масштабі. На наше переконання, міжнародну співпрацю у сфері боротьби з корупцією необхідно розуміти як сформовану систему взаємовідносин між державами (в особі їх уповноважених органів), міжнародними урядовими та неурядовими організаціями, транснаціональними корпораціями та іншими об'єднаннями, залученими до процесу протидії корупції.

Ця система включає узгоджені процедури й політику, єдину антикорупційну стратегію та тактику, процес розробки міжнародних договорів та угод, їх імплементацію в національне законодавство, правозастосовну, організаційно-правову, інформаційну та науково-дослідницьку діяльність усіх учасників співпраці. Метою такої взаємодії є попередження корупції та боротьба з нею, що здійснюються на основі міжнародних правових документів та відповідних положень національного законодавства.

Боротьбу з корупцією доцільно сприймати як елемент ширшої системи, в якій світова спільнота протистоїть злочинності та іншим негативним соціальним проявам (соціальної патології): наркоманії, сексуальній експлуатації тощо. Більшість цих деструктивних моделей поведінки, що становлять загрозу для світової спільноти, визнано

злочинними в національному законодавстві, відповідно до міжнародних угод, і, відповідно, належать до форм міжнародної злочинності. Отже, міжнародну протидію корупції необхідно розглядати в контексті міжнародної взаємодії у сфері боротьби зі злочинністю, нормативною базою якої є міжнародне право.

Існує низка міжнародних механізмів, процедур та організацій, покликаних протидіяти корупції. До найбільш значущих належать: Конвенція ООН проти корупції (UNCAC) схвалена Генеральною Асамблеєю ООН у 2003 році (набрала юридичної чинності у 2005 році). Станом на цей час це єдиний юридично обов'язковий універсальний антикорупційний документ; Конвенція ОЕСР про боротьбу з підкупом іноземних посадових осіб у міжнародних ділових операціях [6], яка орієнтована, здебільшого, на припинення хабарництва в рамках міжнародних бізнес-угод; законодавство Європейського Союзу, яке містить директиви та конвенції, націлені на уніфікацію антикорупційного законодавства та правозастосовної практики в державах-членах ЄС, в тому числі пропозиція про директиву з боротьби з корупцією з використанням кримінального права; регіональні конвенції, зокрема, Міжамериканська конвенція проти корупції [7] та Конвенція Африканського союзу про запобігання корупції та боротьбу з нею [8], що адаптовані до специфіки регіональних умов.

Незважаючи на значущість усіх перелічених інструментів, UNCAC виділяється своїм всесвітнім охопленням та комплексним підходом та може бути адаптована до різних національних контекстів та використовуватися як інструмент для зміцнення антикорупційних зусиль.

Конвенція ООН проти корупції охоплює п'ять ключових сфер, кожна з яких націлена на боротьбу з різними проявами корупції:

1. **Превентивні заходи.** В рамках UNCAC підкреслюється необхідність попередження корупції за допомогою таких кроків, як: підвищення прозорості та підзвітності в державному апараті; сприяння доброчесності в органах державної влади; посилення систем державних закупівель; впровадження кодексів поведінки для державних службовців. Ці заходи спрямовані на створення умов, за яких корупція стає менш ймовірною, усуваючи уразливості в системі.

2. **Криміналізація та правозастосування.** Конвенція зобов'язує країни криміналізувати широкий спектр корупційних злочинів, включаючи: підкуп національних та іноземних посадових осіб; розкрадання, привласнення або незаконне використання державними службовцями майна; торгівлю впливом; зловживання посадовими повноваженнями; корупцію в приватному секторі, включаючи хабарництво та розкрадання. Також передбачена кримінальна відповідальність юридичних осіб (наприклад, компаній) за корупційні злочини, забезпечуючи притягнення до відповідальності як фізичних, так і юридичних осіб.

3. **Міжнародне співробітництво.** Беручи до уваги транснаціональний характер корупції, UNCAC передбачає положення про міжнародне співробітництво в наступних областях: видача правопорушників; взаємна правова допомога в розслідуваннях та судових переслідуваннях; передача кримінальних справ. Ці механізми сприяють обміну інформацією та доказами, дозволяючи країнам ефективно взаємодіяти у боротьбі з транснаціональною корупцією.

4. **Повернення активів.** Одним з найважливіших аспектів UNCAC є акцент на поверненні активів, отриманих в результаті корупції, їх законним власникам, включаючи країни, з яких вони були незаконно виведені. Це включає: механізми для ідентифікації, арешту та конфіскації незаконних активів; положення про повернення активів державі-заявнику. Повернення активів має вирішальне значення для позбавлення корумпованих осіб вигоди від їх злочинів та відновлення громадських коштів для їх закон-

ного використання. Враховуючі стрімку зміну ролі і місця цифрових технологій в світовій економіці, набуття ними статусу елементу у різних фінансових системах, новим, ще не достатньо дослідженим явищем стали нові можливості для платежів, інвестицій та економічного розвитку. Транзакції з криптовалютами складно відстежити через псевдонімність користувачів, цифрові активи в різних формах та видах можуть бути переказані через кордони миттєво, без фізичного переміщення, а правові системи багатьох країн ще не адаптувалися до швидкого розвитку цифрових технологій.

Разом з тим, такі можливості створюють нові виклики для боротьби з корупцією, оскільки анонімність, глобальний характер і недостатнє регулювання роблять віртуальні активи привабливим інструментом для корупційних схем. Наприклад, посадовці можуть отримувати хабарі у вигляді Bitcoin, Ethereum або інших «цифрових валют», уникаючи традиційних банківських перевірок, кошти, отримані протиправно, можуть конвертуватися у віртуальні активи, а потім легалізуватися через складні транзакції.

Міжнародне співробітництво в цій сфері може забезпечуватися через координацію між країнами для відстеження транзакцій, розробку уніфікованих правил регулювання операцій з віртуальними активами з можливістю аналізу блокчейну підозрілої транзакції, підвищення кваліфікації співробітників спеціалізованих органів та установ, запровадження більш жорстких вимог щодо ідентифікації користувачів на платформах, цифрових біржах та ін.

5. Технічна допомога та обмін інформацією UNCAC сприяє технічній допомозі та обміну інформацією для ефективної реалізації конвенції. Це передбачає: зміцнення потенціалу правоохоронних та судових систем; обмін передовим досвідом та знаннями; підтримка розробки антикорупційних політик та інституцій.

Реалізація UNCAC передбачає, що держави повинні ухвалити й неухильно дотримуватися законодавчих актів та стратегій, що відповідають вимогам конвенції. Головною організацією, яка займається оглядом прогресу в реалізації та винесенням рекомендацій, є Конференція держав-учасниць (CoSP). Забезпеченням діяльності секретаріату конвенції керує Управління ООН з наркотиків і злочинності (UNODC). Проте, на шляху до досягнення цілей виникають певні складнощі: дефіцит ресурсів, викликаний тим, що значна кількість країн, зокрема ті, що розвиваються, стикаються з нестачею фінансових і кадрових ресурсів для повного виконання UNCAC; відсутність політичної волі. Для успішної реалізації антикорупційних заходів та процедур потрібна виражена політична зацікавленість, яка може бути недостатньою в деяких державних структурах; юридичні та інституційні недоробки, оскільки правові системи в деяких країнах можуть не повністю відповідати вимогам UNCAC, що вимагає проведення реформ; корупційні прояви в процесі реалізації, оскільки існує велика небезпека, що корупція здатна підрвати роботу механізмів, призначених для боротьби з нею, наприклад, шляхом захоплення антикорупційних інституцій. Для ефективного вирішення даних проблем потрібна

міжнародна підтримка, що включає технічне сприяння та фінансову допомогу. Крім того, ключова роль у спостереженні за процесом реалізації та забезпеченні підзвітності урядів відводиться громадянському суспільству та засобам масової інформації.

Висновки. Таким чином, беззаперечним є той факт, що міжнародні процедури та механізми, в першу чергу, UNCAC, слугують міцним фундаментом для протидії корупції в глобальному масштабі. Включаючи в себе профілактичні заходи, криміналізацію діянь, міжнародну взаємодію, репатріацію активів і технічну підтримку, UNCAC є комплексною відповіддю на цю серйозну проблему. При цьому результативність цих інструментів визначається ступенем прихильності держав до їх неухильного застосування та надання допомоги країнам, які відчувають труднощі в цій галузі.

Надалі розширення міжнародного співробітництва, поряд із залученням представників громадянського суспільства та приватного сектора, відіграватиме ключову роль у зміцненні зусиль із боротьби з корупцією.

Крім того, слід визнати, що віртуальні активи являють собою водночас потенціал і виклик для сучасного суспільства. Їхнє застосування в корупційних операціях вимагає всебічного підходу до регулювання та боротьби. Зміцнення міжнародної взаємодії, удосконалення правових основ і впровадження технологій відстеження можуть мінімізувати ризики та сприяти прозорості в цифровій економіці.

Отже, у зв'язку з безперервною зміною природи корупції, методи її припинення також повинні розвиватися, щоб міжнародні процедури залишалися актуальними та зберігали свою ефективність.

Conclusions. Therefore, it is undeniable that international procedures and mechanisms, primarily UNCAC, serve as a solid foundation for combating corruption on a global scale. Including preventive measures, criminalization of acts, international cooperation, asset repatriation, and technical support, UNCAC is a comprehensive response to this serious problem. At the same time, the effectiveness of these tools is determined by the degree of states' commitment to their consistent application and the provision of assistance to countries experiencing difficulties in this area.

Furthermore, the expansion of international cooperation, along with the involvement of representatives of civil society and the private sector, will play a key role in strengthening anti-corruption efforts. In addition, it should be recognized that virtual assets represent both potential and a challenge for modern society. Their use in corrupt operations requires a comprehensive approach to regulation and combating. Strengthening international interaction, improving the legal framework, and implementing tracking technologies can minimize risks and promote transparency in the digital economy.

Therefore, due to the continuous changing nature of corruption, the methods of its cessation must also evolve so that international procedures remain relevant and retain their effectiveness.

ЛІТЕРАТУРА

1. United Nations Convention Against Corruption. URL: <https://star.worldbank.org/focus-area/uncac>;
2. Статут Організації Об'єднаних Націй. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf;
3. Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/202170?ln=en&v=pdf>;
4. Заключний акт Ради з безпеки та співробітництва в Європі (1975 р.). URL: <http://kimo.univ.kiev.ua/MVZP/75.htm>;
5. Declaration Relative to the Universal, 1815. URL: https://avalon.law.yale.edu/19th_century/dec1815.asp;
6. Конвенція ОЕСР по про боротьбу з підкупом іноземних посадових осіб у міжнародних ділових операціях. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU97640>;
7. Inter-American Convention Against Corruption (B-58). URL: www.oas.org/en/sla/dil/inter_american_treaties_B-58_against_Corruption.asp?cf_chl_tk=7.XOjDtGwi9quTf12TFTvModxjq1nzHBtorul7lBlRg-1751625830-1.0.1.1-GcEo7bh9a0uQT8emxWac_D2DhfkjjiU.Ztw3APSHog;
8. African Union Convention on Preventing and Combating Corruption. URL: <https://au.int/en/treaties/african-union-convention-preventing-and-combating-corruption>.